

**Preporuka CM/Rec(2018)5
Odbora ministara državama članicama
o djeci roditelja zatvorenika**

(Usvojio Odbor ministara 4. travnja 2018.
na 1312. sastanku zamjenika ministara)

(Prijevod: Pravobranitelj za djecu)

Odbor ministara, u skladu s odredbama Članka 15.b Statuta Vijeća Europe,

smatrajući da je cilj Vijeća Europe postići veće jedinstvo između njegovih članica, posebno putem usklađivanja zakona o pitanjima od zajedničkog interesa;

imajući u vidu značajan broj djece čiji su roditelji zatvoreni u zatvorima Država članica;

iznova potvrđujući da djeci čiji su roditelji u zatvoru pripadaju ista prava kao i svoj drugoj djeci;

priznajući da postoje prepreke održavanju redovitih obiteljskih odnosa što ih uzrokuje boravak roditelja u zatvoru i poteškoće koja ta djeca i njihovi roditelji mogu trpjeti zbog takvih faktora kao što je nedostatak kvalitetnog obiteljskog kontakta, stigme te financijskih, praktičnih i psihologijskih posljedica boravka u zatvoru;

uvažavajući da boravak roditelja u zatvoru utječe na djecu te činjenicu da zatvor može biti tegobno okruženje za djecu;

također uzimajući u obzir da odnosi dijete-roditelj nisu uvijek pozitivni i zdravi;

s ciljem ublažavanja izbjegljivog nepovoljnog utjecaja boravka roditelja u zatvoru na djecu i na sposobnost roditeljstva, s ciljem zaštite razvoja djeteta i poticanja ponovnog ujedinjavanja obitelji ondje gdje je to primjereno; te priznajući da su djeca čiji su roditelji u zatvoru ranjiva i da je uvažavanje njihovih potreba i prava dio Strategije Vijeća Europe za prava djeteta (2016. - 2021.) te treba biti sastavni dio multidisciplinarnih strategija zaštite i blagostanja djeteta koje obuhvaćaju sve sektore;

uvjereni da kontakt između djece i njihovih roditelja zatvorenika može pozitivno utjecati na dijete, na roditelja zatvorenika, zatvorsko osoblje i okruženje te, u krajnjoj liniji, na društvo uopće, i da su poštovanje prava i potreba pojedinačne djece i kvaliteta kontakta s njihovim roditeljima zatvorenicama spojivi s jamčenjem sigurnosti, zaštite i reda u zatvoru,

smatrajući da treba uzeti u obzir posebne potrebe djece i njihovih roditelja zatvorenika kako bi im se pružilo mogućnosti usporedive s mogućnostima koje imaju druga djeca i roditelji;

uzimajući u obzir sljedeće pravne instrumente Vijeća Europe:

- Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (ETS br. 5);
- Konvenciju o kontaktu koji se tiče djece (ETS br. 192);
- Konvenciju o premještanju osuđenih osoba (ETS br. 112);
- Dodatni protokol Konvencije o transferu osuđenih osoba (ETS No. 167);
- Preporuku [Rec\(92\)17](#) Odbora ministara državama članicama o usklađenosti presuda;
- Preporuku [Rec\(93\)6](#) Odbora ministara državama članicama o zatvorskim i kriminološkim aspektima kontrole prenosivih bolesti, uključujući AIDS i s time povezane zdravstvene probleme u zatvoru;

- Preporuku Rec(97)12 Odbora ministara državama članicama o osoblju zaduženom za provedbu sankcija i mjera;
- Preporuku 1469 (2000) Parlamentarne skupštine Vijeća Europe „Majke i mala djeca u zatvoru“;
- Preporuku Rec(2003)22 Odbora ministara državama članicama o puštanju na uvjetnu slobodu;
- Preporuku Rec(2006)2 Odbora ministara državama članicama o Europskim zatvorskim pravilima;
- Preporuku Rec(2006)13 Odbora ministara državama članicama o korištenju vraćanja u pritvor, uvjetima u kojima se ono odvija i odredbama o mjerama sigurnosti protiv zloupotrebe;
- Preporuku CM/Rec(2008)11 Odbora ministara državama članicama o Europskim pravilima o maloljetnim prekršiteljima podvrgnutima sankcijama ili mjerama;
- Preporuku CM/Rec(2010)1 Odbora ministara državama članicama o Pravilima Vijeća Europe o uvjetnom oslobađanju;
- Preporuku CM/Rec(2012)12 Odbora ministara državama članicama o zatvorenicima strancima;
- Preporuku CM/Rec(2014)4 Odbora ministara državama članicama o elektroničkom nadzoru;
- Preporuku CM/Rec(2017)3 Odbora ministara državama članicama o sankcijama i mjerama u zajednici;

uzimajući također u obzir primjenjivu praksu Europskog suda za ljudska prava;

imajući na umu:

- Konvenciju Ujedinjenih naroda o pravima djeteta (1989.);
- Model sporazuma Ujedinjenih naroda o transferu zatvorenika stranaca i Preporuke o postupanju sa zatvorenicima strancima (1985.);
- Pravila Ujedinjenih naroda o postupanju sa zatvorenicima i ne-pritvorskim mjerama za prekršitelje (Bangkoška pravila) (Rezolucija 2010/16 Gospodarskog i socijalnog vijeća);
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za postupanje sa zatvorenicima (Pravila Nelson Mandela, 2015.);
- Izvještaj Odbora za prava djeteta Ujedinjenih naroda i preporuke Dana opće rasprave o „Djeci roditelja zatvorenika“ (2011.);
- Povelju Europske Unije o temeljnim pravima (2009.);
- Okvirnu odluku Vijeća Europske Unije 2008/909/JHA o primjeni načela uzajamnog priznavanja presuda u kaznenim predmetima koje izriču zatvorske kazne ili mjera koje uključuju lišavanje slobode u svrhu njihove prisilne provedbe u Europskoj Uniji;
- Okvirnu odluku Vijeća Europske Unije 2008/947/JHA o primjeni načela uzajamnog priznavanja presuda i odluka o uvjetnom otpustu s obzirom na kontrolu mjera uvjetnog otpusta i alternativnih sankcija;

- Okvirnu odluku Vijeća Europske Unije 2009/829/JHA o primjeni načela uzajamnog priznavanja među Državama članicama Europske Unije odluka o mjerama kontrole kao alternative privremenom zatvaranju;

uvažavajući da kaznena politika, praksa izricanja kazni i općeg upravljanja zatvorima u Državama članicama trebaju biti vođeni u skladu sa zajednički usvojenim standardima i načelima koji se odnose na podršku i zaštitu za djecu čiji su roditelji u zatvoru;

prihvaćajući da treba razviti dodatne etičke i profesionalne standarde kao vodilje nacionalnim vlastima, posebice sucima, tužiteljima, upravama zatvora, službama za uvjetnu slobodu, policiji i agencijama za dobrobit djeteta i ostalim agencijama za podršku u poštivanju prava i potreba djece i njihovih roditelja zatvorenika;

uzimajući u obzir ustavna načela, pravne tradicije i neovisnost sudstva u Državama članicama;

priznajući da je niz tijela vlasti i niz institucija u kontaktu s djecom koja mogu biti pogođena time što su im roditelji u zatvoru i da je takvim tijelima potreban dosljedan skup vodećih načela u skladu sa standardima Vijeća Europe;

preporučuje da vlade Država članica:

- u svojem zakonodavstvu, programima i mjerama te praksi budu vođene pravilima sadržanima u dodatku ove preporuke;
- osiguraju da ova preporuka i prateći memorandum s pojašnjenjima (*Explanatory Memorandum*) budu prevedeni i distribuirani što šire, a posebice svim nadležnim tijelima vlasti i institucijama, profesionalcima i udrugama, kao i da bude dostupna djeci i njihovim roditeljima zatvorenicima.

Dodatak Preporuci CM/Rec(2018)5

I. Definicije, temeljne vrijednosti i djelokrug

Definicije

U smislu ove preporuke:

- „dijete“ se odnosi na svako ljudsko biće mlađe od 18 godina;
- „zatvor“ se odnosi na instituciju prvenstveno predviđenu za pritvor osumnjičenika ili zatvaranje osuđenih osoba;
- „roditelj zatvorenik“ odnosi se na roditelja (kako ga priznaje nacionalno pravo) zatvorenog u zatvoru;
- „malo dijete u zatvoru“ odnosi se na dijete vrlo rane dobi koje je rođeno u zatvoru ili koje živi s roditeljem u zatvoru;
- „skrbnik“ se odnosi na osobu koja svakodnevno brine o djetetu i odgovorna je za dijete;
- „pravosudna vlast“ odnosi se na sud, suca ili tužitelja.

Temeljne vrijednosti

Ova preporuka temelji se na pretpostavci da:

- u svim pitanjima koja se odnose na djecu, prava djece i njihovi najbolji interesi trebaju imati prednost, držeći također na umu da djeca roditelja zatvorenika nisu počinila nikakav zločin i ne smije se s njima postupati kao da su u sukobu sa zakonom zbog postupaka ili navodnih postupaka njihovih roditelja;
- svoj je djeci, bez diskriminacije i bez obzira na pravni status njihovih roditelja, zajamčeno uživanje svih prava obuhvaćenih Konvencijom Ujedinjenih naroda o pravima djeteta, uključujući pravo na zaštitu njihovih najboljih interesa, pravo na razvoj, pravo na uvažavanje njihovog mišljenja i pravo na održavanje osobnih odnosa i redoviti izravni kontakt sa svojim roditeljima;
- nužno je štiti djetetovo pravo na emocionalan i trajan odnos, kao i potrebu za takvim odnosom, sa svojim roditeljem zatvorenikom koji ima dužnost i pravo ostvarivati svoju roditeljsku ulogu i pozitivna iskustva za svoju djecu;
- djeci, obitelji, odnosu dijete-roditelj, uključujući i ulogu roditelja zatvorenika u tome odnosu, potrebna je podrška prije, u vrijeme i nakon boravka u zatvoru. Sve intervencije i mjere podrške djeci zatvorenika i njihovom odnosu s roditeljem koji je u zatvoru trebaju biti takve da ne stvaraju nikakvu stigmatu ni diskriminaciju spram djece;
- za prevladavanje predrasuda i diskriminacije koje nastaju uslijed pritvora ili zatvorske kazne roditelja nužni su podizanje svijesti, promjena kulture i socijalna integracija.

Djelokrug

Ova preporuka primjenjuje se na svu djecu čiji su roditelji u zatvoru, uključujući malu djecu koja žive sa svojim roditeljem u zatvoru.

II. Osnovna načela

1. S djecom roditelja zatvorenika postupat će se uz poštovanje njihovih ljudskih prava i uz primjereno uvažavanje njihove posebne situacije i potreba. Toj će se djeci pružiti priliku da se, izravno ili neizravno, sasluša njihove stavove u odnosu na odluke koje mogu utjecati na njih. Integralan dio toga bit će mjere koje osiguravaju zaštitu djece, uključujući i poštovanje njihovih najboljih interesa, obiteljskog života i privatnosti, kao i mjere koje podupiru ulogu roditelja zatvorenika od početka boravka u zatvoru i nakon otpusta.
2. Kad se razmatra kaznu lišenja slobode, treba uzeti u obzir prava i najbolje interese bilo kojeg pogođenog djeteta i treba koristiti alternative zatočenju koliko god je to moguće i primjereno, osobito u slučaju roditelja koji je glavni skrbnik.
3. Kad se roditelja šalje u pritvor ili zatvor, posebnu pozornost treba posvetiti tome da ga se smjesti u ustanovu koja je blizu njegove djece.
4. Kad se odlučuje o premještanju osuđenih osoba u državu ili iz države u kojoj žive njihova djeca, pri razmatranju rehabilitacijske svrhe premještanja treba voditi računa o najboljim interesima djeteta.
5. Zatvorska uprava nastojat će pri prijemu prikupiti i usporediti relevantne informacije koje se odnose na djecu zatvorenika.
6. Nacionalne vlasti nastojat će pružiti dostatne resurse državnim agencijama i organizacijama civilnog društva za podršku djeci zatvorenika i njihovim obiteljima kako bi im omogućile da se uspješno nose sa svojom specifičnom situacijom i specifičnim potrebama, uključujući, kad je to nužno, nuđenje logističke i financijske potpore kako bi se održalo kontakte.

7. Za sve osoblje u kontaktu s djecom i njihovim roditeljima zatvorenici osigurati će se prikladna obuka o programima i mjerama, praksi i postupcima koji se odnose na djecu.

III. Policijski pritvor, sudski nalozi i presude

8. Primjerenu brigu policija treba posvetiti utjecaju koji uhićenje roditelja može imati na bilo koje prisutno dijete. U takvim slučajevima, kad god je moguće, uhićenje treba obaviti tako da dijete nije prisutno ili, u najmanju ruku, na način koji je osjetljiv spram djeteta.
9. Ograničenja kontakta zatvorenog ili pritvorenoga roditelja provodit će se tako da se poštuje pravo djeteta da održava kontakte s roditeljem.
10. Ne zadirući u neovisnost pravosuđa, prije izricanja sudskog naloga ili presude roditelju treba uzeti u obzir prava i potrebe njegove djece i potencijalni utjecaj na njih. Pravosuđe treba ispitati mogućnost razumnog ukidanja pritvora prije suđenja ili zatvorske presude i njihovu moguću zamjenu sankcijama ili mjerama rada u zajednici.
11. Prilikom odlučivanja o privremenom izlasku roditelja zatvorenika na slobodu treba uzeti u obzir važne događaje u djetetovom životu kao što su rođendani, prvi dan u školi ili odlazak u bolnicu.

IV. Uvjeti boravka u zatvoru

Prijem

12. Prije ili prilikom prijema, pojedincima s odgovornošću skrbnika za djecu omogućit će se da osiguraju odgovarajuću skrb za djecu, uzimajući u obzir najbolje interese djeteta.
13. Prilikom prijema uprava zatvora će registrirati broj djece koju zatvorenik ima, njihovu dob, i njihovog trenutnog skrbnika i brinut će se o ažuriranju tih informacija.
14. Prilikom prijema i prilikom premještanja zatvorenika zatvorske vlasti će pomoći zatvorenici koji to žele u obavještanju djece (i njihovih skrbnika) o njihovom zatvaranju i mjestu boravka ili će osigurati da im se takve informacije pošalju.
15. Zatvor će, koliko god je moguće, pružati potporu i informacije o načinima kontakta i posjeta, postupcima i internim pravilima na način prilagođen djeci, ako je potrebno na različitim jezicima i u različitim formatima.

Raspoređivanje, komunikacija, kontakt i posjeti

16. Pored obzira koji se odnose na zahtjeve provedbe pravde, zaštite i sigurnosti, raspoređivanje roditelja zatvorenika u određeni zatvor obaviti će se, kad je to prikladno, i u najboljem interesu njegovog djeteta, na takav način da olakša održavanje kontakta dijete-roditelj, odnosa i posjeta bez nepotrebnih, bilo financijskih bilo geografskih opterećenja.
17. Djeci treba normalno biti dopušteno da posjete roditelja zatvorenika najviše tjedan dana nakon zatvaranja roditelja te redovito i učestalo nakon toga. Posjeti prilagođeni djetetu (*child friendly*) trebali bi biti odobreni u načelu jednom tjedno, uz dopuštanje kraćih češćih posjeta za vrlo malu djecu na primjereni način.
18. Posjeti će se organizirati tako da ne ometaju ostale segmente djetetova života kao što je pohađanje škole. Ako se ne mogu ostvarivati tjedni posjeti, tada treba osigurati

rjeđe posjete koji bi trajali razmjerno duže i omogućavali širu interakciju djeteta i roditelja.

19. U slučajevima u kojima sadašnji skrbnik ne može pratiti dijete u posjet valja naći alternativna rješenja kao što je pratnja kvalificirane profesionalne osobe ili predstavnika organizacije koja djeluje na tom području ili druge prikladne osobe.
20. U zatvorskim čekaonicama i sobama za posjete osigurat će se poseban prostor za djecu (s grijačem za bočice, stolom za prematanje, igračkama, knjigama, priborom za crtanje, igrama itd.), u kojem se djeca mogu osjećati sigurno, dobrodošlo i poštovano. Za posjete djece zatvoru osigurat će se okruženje koje omogućuje igru i interakciju s roditeljem. Također treba razmotriti mogućnost da se posjete dopusti u blizini zatvora, kako bi se poticalo, održavalo i razvijalo odnose dijete-roditelj u što je moguće normalnijim uvjetima.
21. Treba poduzeti mjere kojima će se osigurati da posjet u svojoj sveukupnosti bude ispunjen poštovanjem spram dostojanstva djeteta i njegovog prava na privatnost, uključujući i olakšice pristupu i posjetima djece s posebnim potrebama.
22. Kada je roditelj djeteta zatvoren daleko od doma, posjeti će se uređivati na fleksibilan način, što može uključivati i dozvolu zatvorenicima da međusobno kombiniraju svoje dozvole za posjete.
23. Sve sigurnosne provjere djece provodit će se na način primjeren djetetu, koji poštuje dostojanstvo djece i njihovo pravo na privatnost, kao i njihovo pravo na fizički i duševni integritet i zaštitu. Bilo kakvo nametljivo pretresanje djece, uključujući pretraživanje tjelesnih šupljina, bit će zabranjeno.
24. Svako pretraživanje zatvorenika prije posjeta treba provoditi na način koji poštuje njihovo ljudsko dostojanstvo, kako bi im se za vrijeme posjeta omogućilo pozitivnu interakciju s njihovom djecom. Ukoliko je moguće, djeci treba dopustiti da prostor za posjete napuste prije roditelja zatvorenika, jer bi suprotno za neku djecu moglo biti traumatično. Kada zatvorske vlasti propisuju nošenje zatvoreničke odjeće, ta odjeća ne smije vrijeđati dostojanstvo zatvorenika, posebice za vrijeme posjeta njihove djece.
25. U skladu s nacionalnim pravom i praksom, pomagat će se upotrebu informacijske i komunikacijske tehnologije (video konferencije, mobilne i druge telefonske sisteme, Internet, uključujući funkcije *webcam* i *chata* itd.) između posjeta uživo, bez dodatnih većih troškova za zatvorenike. Ako im to vlastita sredstva ne dopuštaju, roditeljima zatvorenicima pomagat će se u pokrivanju troškova komuniciranja s njihovom djecom. Ta sredstva komuniciranja nikad ne treba gledati kao alternativu koja zamjenjuje kontakte uživo između djece i njihovih roditelja zatvorenika.
26. Pravila o telefonskim pozivima i primanju telefonskih poziva te drugim oblicima komuniciranja s djecom primjenjivat će se fleksibilno kako bi se maksimaliziralo komunikaciju između roditelja zatvorenika i njihove djece. Kada je ostvarivo, djeci treba dopustiti da sama ostvaruju telefonsku komunikaciju sa svojim roditeljima zatvorenicima.
27. Roditelju zatvoreniku koji to želi potrebno je omogućiti stvarno sudjelovanje u roditeljskoj brizi o djetetu, uključujući komuniciranje sa školom, zdravstvenim i socijalnim službama, kao i odlučivanje o tome, osim u slučajevima kada to nije u najboljem interesu djeteta.
28. Aktivnostima dijete-roditelj treba, pored redovitih posjeta, obuhvatiti i proširene posjete u posebnim prigodama (Majčin dan, Dan očeva, praznici krajem godine itd.) i druge posjete koje unapređuju odnos dijete-roditelj. U takvim prigodama treba

posvetiti pozornost tome da zatvorsko i ostalo osoblje u prostoru za posjete bude odjeveno manje formalno, u nastojanju da se atmosferu učini normalnijom.

29. Tamo gdje je to ostvarivo i gdje je u najboljem interesu djeteta, te uz podršku odgovarajuće odrasle osobe, djeci treba ponuditi mogućnost da posjete prostore u kojima njihov roditelj zatvorenik provodi vrijeme, uključujući i zatvorsku ćeliju roditelja, ili da o tim prostorima dobiju informacije (uključujući slike).
30. Poduzimat će se posebne mjere kojima će se potaknuti roditelje zatvorenike i omogućiti im da održavaju redovan i smislen kontakt i odnose sa svojom djecom, jamčeći tako njihov razvoj. Ograničenja kontakta između zatvorenika i njihove djece primjenjivat će se samo iznimno, u najkraćem mogućem razdoblju, kako bi se ublažilo negativni utjecaj koji restrikcije mogu imati na djecu te kako bi se zaštitilo njihovo pravo na emocionalnu i postojanu vezu s roditeljem zatvorenikom.
31. Treba poštovati pravo djeteta na izravan kontakt, čak i u slučajevima u kojima su protiv roditelja zatvorenika poduzete disciplinske sankcije ili mjere. U slučajevima kada su sigurnosni zahtjevi tako ekstremni da prisiljavaju na posjete bez doticaja, treba poduzeti dodatne mjere kojima bi se osiguralo podršku povezanosti djeteta i roditelja.

Privremeni izlazak iz zatvora

32. Kako bi se djecu pošteđelo često grubog zatvorskog okruženja, pripremi ih na povratak roditelja i osiguralo prisutnost roditelja u važnim događajima u djetetovu životu, ukoliko je moguće treba omogućiti i olakšati privremene izlaske zatvorenika. To je osobito važno u razdoblju prije njihovog otpusta budući da im pruža više mogućnosti da se pripreme za ponovno preuzimanje potpune roditeljske uloge i roditeljskih odgovornosti nakon otpusta.

Red, sigurnost i zaštita

33. Da bi se osiguralo zaštitu i dobrobit djeteta, poduzet će se sve što je potrebno da se unaprijedi uzajamno poštovanje i toleranciju i spriječi potencijalno štetno ponašanje između zatvorenika, njihove djece i obitelji, zatvorskog osoblja ili drugih osoba koje rade u zatvoru ili ga posjećuju. Red, zaštita i sigurnost, osobito dinamična sigurnost, podupiru sve napore za održavanje prijateljske i pozitivne atmosfere u zatvoru.

Mala djeca u zatvoru

34. Kako bi se osiguralo pravo djeteta na najviše ostvarive standarde zdravlja, preporođajne i postporođajne zdravstvene skrbi, majkama zatvorenicama pružat će se podršku i informacije. Trudnicama će se dopustiti da rode u bolnici izvan zatvora. Sredstva sputavanja nikad se neće koristiti na ženama tijekom trudova, za vrijeme poroda i neposredno nakon poroda. Uređenje i sredstva preporođajne i postporođajne skrbi u zatvoru poštovat će, koliko je provedivo, kulturnu raznolikost.
35. Dijete koje je rodila zatvorenica bit će bez odlaganja registrirano i izdat će mu se potvrdu o rođenju, bez naplate naknade i u skladu s primjenjivim nacionalnim i međunarodnim standardima. U potvrdi o rođenju neće se spominjati da je dijete rođeno u zatvoru.
36. Mala djeca mogu ostati u zatvoru sa svojom majkom samo kad je to u najboljem interesu djeteta i u skladu s nacionalnim pravom. Relevantne odluke kojima se dopušta ostanak male djece s roditeljem u zatvoru donosit će se za svaki pojedinačni slučaj posebno. Malu djecu u zatvoru s roditeljem neće se tretirati kao zatvorenike i imat će ista prava te, koliko je moguće, iste slobode i mogućnosti kao sva djeca.

37. Uređenje i sredstva za brigu o maloj djeci koja su u zatvoru s roditeljem, uključujući smještaj za život i spavanje, bit će prilagođeni djeci i:
- osiguravat će da prvenstvena briga budu najbolji interesi i zaštita male djece, kao što su njihova prava, uključujući prava koja se odnose na razvoj, igru, nediskriminaciju i pravo da ih se saslušaju;
 - čuvat će dobrobit djeteta i promicati njegov zdrav razvoj, uključujući osiguranje trajnih usluga zdravstvene zaštite te angažiranje odgovarajućih specijalista da prate njegov razvoj u suradnji sa zdravstvenim službama u zajednici;
 - osiguravat će da mala djeca imaju slobodan pristup otvorenim prostorima u zatvoru i da imaju pristup vanjskom svijetu uz odgovarajuću pratnju te da mogu pohađati jaslice i vrtiće;
 - promicat će povezanost između djeteta i njegovog roditelja, omogućujući da se odnos dijete-roditelj razvija na najnormalniji mogući način, omogućujući roditeljima da djeluju s odgovarajućom roditeljskom odgovornošću spram svojeg djeteta i pružajući najveće mogućnosti roditeljima zatvorenicima da provode vrijeme sa svojom djecom;
 - podržavat će roditelje zatvorenike koji žive sa svojom malom djecom i olakšavati razvoj njihovih roditeljskih kompetencija, osiguravajući da imaju prilike paziti na svoju djecu, pripremati im obroke, pripremati ih za jaslice ili vrtić i provoditi vrijeme u igri s njima, kako unutar zatvora tako i na otvorenim prostorima;
 - koliko je moguće, osigurat će da mala djeca imaju pristup sličnoj razini usluga i podrške kakva je dostupna u zajednici, i da okruženje koje je osigurano za odgoj takve djece bude što je moguće sličnije okruženju za djecu izvan zatvora;
 - osigurat će da se omogući kontakt s roditeljem, sestrama i braćom te ostalim članovima obitelji koji žive izvan zatvora, osim kad je to suprotno najboljem interesu malog djeteta.
38. Odluke o tome kada malo dijete treba odvojiti od svojeg roditelja zatvorenika zasnivat će se na individualnoj procjeni i najboljem interesu djeteta unutar onoga što dopušta nacionalno pravo.
39. Premještanje malog djeteta u život izvan zatvora provodit će se s osjetljivošću i tek nakon što su ustanovljene alternativne mogućnosti skrbi za dijete te, u slučaju roditelja stranaca, uz konzultacije s konzularnim službenicima kad je to primjereno.
40. Nakon što su mala djeca odvojena od roditelja zatvorenika i smještena u obitelj ili kod rođaka ili u neku drugu vrst alternativne skrbi, dat će im se najveće mogućnosti i prikladna sredstva da se susreću s roditeljem zatvorenikom, osim ako to ne bi bilo u njihovom najboljem interesu.

Planiranje kazne i priprema za otpust

41. Radi promicanja pozitivnog roditeljstva, u planiranju kazne razmotrit će se uključivanje programa i drugih intervencija koje podržavaju i razvijaju pozitivan odnos dijete-roditelj. Konkretni ciljevi podrške i učenja uključuju čuvanje i, koliko god je moguće, prakticiranje roditeljske uloge tokom boravka u zatvoru, čime se minimalizira utjecaj boravka u zatvoru na njihovu djecu, razvija i jača konstruktivne odnose dijete-roditelj i priprema se njih i njihovu djecu za obiteljski život nakon otpusta.
42. Radi poboljšanja odnosa dijete-roditelj zatvorske će se vlasti u najvećoj mogućoj mjeri služiti opcijama kao što su privremeni izlazak kući, zatvori otvorenog tipa, stambene zajednice, elektronsko praćenje i programi te usluge u zajednici, kako bi se

olakšalo prelazak iz zatvora na slobodu, umanjilo stigmu, u najranijem stadiju obnovilo kontakt s obiteljima i svelo na minimum utjecaj boravka roditelja u zatvoru na dijete.

43. U istu svrhu, odluke o ranom otpustu uzimat će u obzir skrbničke odgovornosti roditelja kao i njihove specifične potrebe za ponovnim uklapanjem u obitelj.

Kontinuirana skrb

44. Zatvor, službe uvjetnog otpusta i druge agencije specijalizirane za pomoć zatvorenicima pružat će bivšim zatvorenicima primjerenu potporu i skrb kako bi im pomogli da se ponovo povežu sa svojom djecom i obiteljima te radi promicanja zdravog razvoja djeteta. Zatvorske vlasti će, u suradnji sa službama za uvjetni otpust i/ili socijalnu skrb, skupinama iz lokalne zajednice i organizacijama civilnoga društva, planirati i provoditi programe reintegracije prije i nakon otpusta koji uzimaju u obzir specifične potrebe zatvorenika koji ponovo preuzimaju svoju roditeljsku ulogu u zajednici.

Razvoj javnih politika

45. Sva nova pravila, programi i mjere koje izradi ili provodi zatvorska uprava, a koje mogu utjecati na kontakt i odnose dijete-roditelj razvijat će se tako da se vodi računa o dječjim pravima i potrebama.

V. Osoblje koje radi s djecom te za djecu i njihove roditelje zatvorenike

46. Osoblje koje dolazi u kontakt s djecom i njihovim roditeljima zatvorenicima poštovat će njihova prava i dostojanstvo. Zatvorske uprave odabirat će, imenovati i opremiti posebne „službenike za dijete i/ili obitelj“ u čiju će ulogu spadati podrška djeci i njihovim roditeljima zatvorenicima, oni će voditi računa da se posjeti održavaju u okruženju koje je prilagođeno djeci, upućivati ih i pružati informacije, posebice djeci koja su se nedavno suočila sa zatvorskim okruženjem, te će kontaktirati s nadležnim institucijama, profesionalcima i udrugama o pitanjima koja se odnose na djecu i njihove roditelje zatvorenike.
47. Osoblje koje dolazi u doticaj s djecom i njihovim roditeljima zatvorenicima dobivat će obuku o tome kako poštovati potrebe i prava djece, o utjecaju boravka u zatvoru i zatvorskog ambijenta na djecu i o ulozi roditelja, o tome kako pomoći roditeljima zatvorenicima i njihovoj djeci da bolje shvate specifične probleme na koje nailaze, kako učiniti da posjeti budu prilagođeni djeci te kako pretraživati djecu na njima primjeren način.
48. Kako bi se osigurala djelotvornost i kvaliteta podrške, zaštite i skrbi koja se pruža djeci i njihovim roditeljima zatvorenicima, programi obuke osoblja zasnivat će se na dokazanim podacima, odražavat će važeće nacionalno pravo i praksu te međunarodne propise i standarde koji se odnose na ljudska prava i na djecu koji redovito će ih se provjeravati i prilagođavati.

Multidisciplinarni pristup koji povezuje različite institucije

49. Nadležne nacionalne vlasti usvojiti će pristup koji povezuje različite institucije i sektore kako bi djelotvorno promicale, podržavale i štatile prava i najbolje interese djece čiji su roditelji u zatvoru. To obuhvaća suradnju sa službama uvjetnog otpusta, lokalnim zajednicama, školama, zdravstvenim službama i službama socijalne skrbi, policijom, pravobraniteljem za djecu ili drugim službenicima odgovornima za zaštitu prava djeteta, kao i drugim relevantnim institucijama, uključujući organizacije civilnog društva koje nude podršku djeci i njihovim obiteljima.

VI. Praćenje

50. Nadležna ministarstva, kao i pravobranitelji za djecu ili druga nacionalna tijela za ljudska prava odgovorna za zaštitu prava djece, pratit će priznavanje i primjenu prava i interesa djece roditelja zatvorenika, uključujući malu djecu koja žive u zatvoru s roditeljem, redovito izvještavati o tome i poduzimati sve prikladne mjere u vezi s time.

VII. Istraživanje i evaluacija praksi i javnih politika prilagođenih djeci

51. Treba uspostaviti multidisciplinarne i multiinstitucionalne stručne skupine, uključujući djecu roditelja zatvorenika, radi procjenjivanja kako djeca doživljavaju boravak roditelja u zatvoru, kontakt i odnose s roditeljem zatvorenikom, i radi davanja sugestija za poboljšanja sadašnje politike i prakse.
52. Treba sustavno prikupljati i objavljevati statističke podatke iz zatvora i institucija za socijalnu skrb o djeci, skupa s informacijama o djeci roditelja zatvorenika te primjerima dobre prakse.
53. Potrebno je osigurati financijsku podršku istraživanjima o djeci roditelja zatvorenika kako bi se na taj način pridonijelo razvoju programa i mjera i promicala najbolja praksa na tom području.
54. Primjenu praksi i javnih politika usmjerenih djeci, uključujući međunarodne standarde koji se odnose na djecu zatvorenika, treba redovito provjeravati i evaluirati. U provedbi tih provjera mogu sudjelovati nadležna ministarstva, zatvorska uprava, socijalne službe, pravobranitelj za djecu i druga tijela za ljudska prava odgovorna za zaštitu prava djece, kao i druge relevantne institucije, uključujući organizacije civilnog društva.

VIII. Rad s medijima i s javnim mnijenjem

55. Informacije koje se daju medijima i informacije koje iznose mediji ne smiju kršiti pravo na privatnost i zaštitu djece i njihovih obitelji, uključujući pravila o zaštiti podataka, a svako medijsko izvještavanje treba voditi računa o dječjoj dobrobiti.
56. Medijima, profesionalcima i općoj javnosti treba pružati pouzdane i ažurne podatke i primjere dobre prakse kako bi se povećalo njihovu svjesnost o broju djece koju pogađa boravak roditelja u zatvoru i o utjecaju te pojave te kako bi se izbjeglo stvaranje negativnih stereotipa i stigmatizaciju djece čiji su roditelji u zatvoru.